

УДК 378.22.015.311(043.5)

О. С. ВЕРІТОВА

аспірант  
Класичний приватний університет

## ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

*Статтю присвячено висвітленню результатів аналітичної роботи з дослідження проблеми розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів вищої школи. Доведено необхідність виявлення тенденцій трансформації змісту праці сучасного науково-педагогічного працівника та з'ясування сутності проблеми розвитку емоційного інтелекту майбутніх викладачів вищої школи. Схарактеризовано емоційний інтелект викладачів вищої школи як освітній орієнтир та обґрунтовано необхідність його операціоналізації у формі професіографічного конструкту. Презентовано авторські гіпотези організаційно-педагогічних умов розвитку емоційного інтелекту в майбутніх викладачів вищої школи під час магістерської підготовки за спеціальністю 011 "Освітні, педагогічні науки" (освітня програма "Педагогіка вищої школи").*

**Ключові слова:** майбутній педагог вищої школи, емоційний інтелект, викладач, професійна освіта.

Підвищення інтенсивності використання інформаційних технологій у багатьох сферах нашого життя разом з небаченим розширенням можливостей пересічної людини в отриманні знань та якості комунікацій ставлять на порядок денний складні запитання до професіоналів у галузі освіти в аспекті організації та супроводу навчання дорослих людей у швидкоплинних умовах глобалізації.

Особливо гостро це стосується професійної освіти майбутніх педагогів вищої школи, специфічної категорії осіб, які зовсім нещодавно входили з однойменною назвою до переліку спеціальностей, за яким можна було здобути найвищий у нашій країні освітньо-кваліфікаційний рівень магістра.

Практика їх навчання демонструє тенденції до скорочення аудиторної взаємодії між викладачами та слухачами на користь самоосвітньої активності в зручно налаштованих інформаційних оболонках типу "Moodle" з метою економії викладацького навантаження, загальної редукції аудиторної роботи, що викликана посиленням інтересу до інших, здебільшого безкоштовних віртуальних версій лекційного навчання.

Така тенденція викликає занепокоєння більшості професіоналів з огляду на потенційну втрату окремих функціональних обов'язків викладача, а можливо, і роботи загалом. З огляду на зміщення акцентів педагогічної впливу в бік інтенсивного використання зручних автоматизованих навчальних оболонок значно модифікуються звичні смисли та шаблони фахової поведінки викладачів, поступово змінюються "правила гри", посилюючи підтримувальну, емоційну роль науково-педагогічних працівників

та зростання рівня ініціативності й відповідальності майбутніх фахівців у процесі самостійної роботи.

При цьому дедалі більше зростає потреба в педагогах вищої школи, здатних якісно забезпечити фасилітативну функцію викладацької діяльності, насамперед завдяки професійному стимулюванню інтелектуальної та емоційної активності студентів. У таких умовах одним з найважливіших компонентів професіограми педагогів вищої школи є наявність добре розвиненого **емоційного інтелекту** – якості, яка дедалі більше стає предметом дослідження фахівців гуманітарного профілю: філософів, психологів, соціологів (Г. Гарднер, Д. Гоулман, С. Дерев'янка, В. Зарицька, Є. Ільїн, Дж. Майер, Е. Носенко, А. Чеботар та ін.) [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 11].

Автори окреслили методологічні проблеми визначення феномену емоційного інтелекту та здійснили спробу його операціоналізації на конкретно-наукових рівнях методології. Між тим у педагогічному дискурсі проблема розвитку емоційного інтелекту на цей час вивчена недостатньо.

Очевидно, що застосування інноваційних інформаційних технологій у вищій освіті, зростання ролі контекстної практики підготовки дають велику перевагу тим науковим та навчальним установам, що мінімізують витрати на людські ресурси, а значну автоматизацію обліку навчальних досягнень студентів, використання новітніх роботизованих програмно-апаратних комплексів, що є запорукою значної економії часу, енергії та фінансів, ефективно доповнюють інтенсивною, емоційно насиченою професійною підготовкою.

За таких умов потребує швидкої модифікації й сама підготовка майбутніх магістрів спеціальності “Освітні, педагогічні науки”, яка майже 10 років існувала у форматі професійної підготовки фахівців специфічних категорій під назвою “Педагогіка вищої школи”.

Саме в ній, згідно із задумом розробників освітньо-кваліфікаційної характеристики та освітньо-професійної програми, було закладено стандарти змісту, форм, цільових установок, типових завдань діяльності, предметно-практичних, предметно-розумових, знаково-практичних, знаково-розумових та інших результатів професійної освіти майбутніх викладачів університетів і закладів вищої освіти (ЗВО) в умовах магістратури.

**Мета статті** – визначити роль розвитку емоційного інтелекту в майбутніх викладачів вищої школи в загальній картині проблематики їх професійної освіти.

На Всесвітньому економічному форумі 2016 р. в Давосі, демонструючи найбільш актуальні навички для успішної кар’єри молодих спеціалістів, автори аналітичних узагальнень надають емоційному інтелекту шосте місце в рейтингу ключових компетенцій людини в 2020 р. після здатності комплексного розв’язання проблем, критичного мислення, креативності та навичок якісного управління й взаємодії в соціумі. Звичайно, кожна з названих компетенцій частково теж включає в себе добре розвинений емоційний інтелект як здатність самостійно вирішувати проблеми з ідентифікації емоційних станів іншої людини та себе, розуміння її намірів і моти-

вів, можливості конструктивного управління такими станами в межах вирішення життєвих завдань.

На користь топової ролі емоційного інтелекту серед інших загальних ключових компетентностей людини загалом та викладачів вищої школи зокрема наведемо декілька відомих аргументів, отриманих завдяки видатним дослідникам природи успішної особистості.

Одним із перших дослідників кращих представників людства, що мав на меті експлікацію необхідних і достатніх якостей так званої “самоактуалізованої людини”, був А. Маслоу. Учений стверджував, що для успішного життя, в якому людині вдається найбільш повно втілити власну природу, важливо мати серед багатьох інших такі характеристики: прийняття себе та інших такими, якими вони є; відсутність штучних, неприродних форм поведінки і несприйняття такої поведінки з боку інших; дотримання встановлених ритуалів, традицій і церемоній, але ставлення до них з належним почуттям гумору; свідомий конформізм на рівні зовнішньої поведінки; здатність відстороненого ставлення до багатьох подій; емоційна толерантність до впливу зовнішніх факторів; періодичні граничні переживання, які характеризуються відчуттям зникнення власного Я; почуття спільності з людством загалом; дружба з іншими самодостатніми людьми, відсутність проявів ворожості в міжособистісній взаємодії; демократичність у стосунках, готовність учитися в інших; гостре відчуття добра та зла; філософське почуття гумору тощо [7].

Як видно з наведених характеристик, більшість позицій прямо або імпліцитно стосуються емоційної природи особистості, її здатності до більш точного уявлення про власні психічні реакції та стани, в яких перебувають інші. Автор пов’язує успішність людини не стільки з загальним обсягом знань та вмінь встановлювати кореляційні зв’язки між ними, скільки з якостями, що більш складно піддаються опису та поясненню, але цілком комфортно вписуються в загальні уявлення про емоційний інтелект.

Не користуючись цим терміном публічно, але латентно презентуючи його в свої працях під іншими дефініціями, Карл Ренсом Роджерс наголошує на необхідних і достатніх психологічних установках, що мають детермінуюче значення для вчителів-фасилітаторів, які повноцінно функціонують. Ними він називав тих, хто повною мірою розкриває свої здібності й реалізує свій талант у педагогічній діяльності.

Перша установка передбачає відкритість учителя своїм власним думкам та переживанням, здатність відкрито виражати та транслювати їх у міжособистісному спілкуванні з учнями [9; 10].

Друга установка описана К. Роджерсом як “прийняття”, “довіра”, що в термінах вітчизняної педагогічної науки часто представлено як педагогічний оптимізм. Її сенс у тому, щоб сформувати в учителя безумовну впевненість у можливостях учня [9; 10].

Третя установка пов’язана з емпатичним розумінням внутрішнього світу та поведінки учня, можливістю відчути його позицію (подивитися на світ або окрему ситуацію його очима) [9; 10].

Ці установки успішного вчителя цілком логічно вписуються в перелік актуальних цілей професійної освіти майбутніх педагогів вищої школи. На підтримку цієї думки знаходимо відповідні акценти у важливих нормативно-правових документах, що визначають педагогічну політику країни (Законах України “Про вищу освіту” (2014 р.), “Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року”). Ці та інші документи частково підтверджують необхідність розвитку емоційного інтелекту в суб’єктів педагогічного процесу, встановлюють напрями модернізації вищої освіти загалом та вектори корекції професійної підготовки магістрів спеціальності “Педагогіка вищої школи” (з 2015 р. “Освітні, педагогічні науки”).

При цьому теоретико-методичні засади такої підготовки вже цілком повно представлено в працях відомих та пошанованих учених спеціальностей 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти, 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки тощо.

На сьогодні авторами вже описано загальну структуру навчального процесу, обґрунтовано номенклатуру ключових компетенцій сучасного педагога вищої школи, розроблено освітньо-професійну програму та освітньо-кваліфікаційні характеристики магістрів, які навчаються за спеціальністю “Педагогіка вищої школи”.

На шляху до досягнення означених цілей досить інтенсивно розробляють філософські та методологічні основи професійної освіти майбутніх викладачів вищої школи, окремі конкретно-наукові та прикладні технології формування їх професійної компетентності, які містять у собі проблематику емоційного інтелекту (В. П. Андрущенко, Н. П. Волкова, С. У. Гончаренко, О. І. Гура, Р. С. Гуревич, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, В. І. Луговий, Н. Г. Ничкало, В. В. Рибалка, О. Г. Романовський, П. Ю. Саух, С. О. Сисоєва та ін.).

Аналіз праць зазначених і багатьох інших авторів дає змогу виділити низку практичних та теоретичних суперечностей, що стримують розвиток емоційного інтелекту як ключової компетентності майбутніх педагогів вищої школи. Зокрема, це суперечності між:

- дедалі вищою потребою ЗВО у висококваліфікованих педагогах вищої школи, здатних до організації інтенсивної підтримки емоційного життя людини, яка навчається, і браком сугестивних, театральних та інших засобів впливу на психолого-педагогічні характеристики магістрів спеціальності “Педагогіка вищої школи” під час професійної освіти;

- визнанням Конституцією України людини, її життя та свободи найвищими цінностями суспільства й надто повільним і безсистемним характером імплементації гуманістичної освітньої парадигми в практику вищої професійної освіти майбутнього викладача як базису для всіх інших парадигм;

- стійкою тенденцією централізації вищої освіти майбутнього викладача та відсутністю офіційно затверджених єдиних державних стандартів спеціальності “Освітні, педагогічні науки” у її процесуальних константах і кінцевих результатах;

– багаторічною боротьбою біхевіористичних, соцієцентричних і технократичних моделей вищої освіти та відмовою визнавати конструктивність і нонконфронтаційний характер поліпарадигмального підходу в підготовці майбутнього викладача;

– між таксономічною перевагою когнітивних результатів магістерської підготовки майбутніх педагогів вищої школи й природним домінуванням емоційного інтелекту як базису професії викладача.

Розкриттю особливостей розвитку емоційного інтелекту у фахівців гуманітарних професій присвячено праці В. Ю. Димань, А. В. Дудолодової, М. О. Журавльової, В. В. Зарицької, О. В. Милославської, О. В. Нечипорук та інших фахівців психологічної та педагогічної науки.

Науковцями обґрунтовано й експериментально перевірено засоби розвитку складових емоційного інтелекту в системі професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю. Виділено основні ознаки, які доводять правомірність виділення емоційного інтелекту в окремий вид: наявність реакцій в особистості на предмети, об'єкти, ситуації, з якими стикається особистість у процесі життєдіяльності, які можуть бути адекватними чи неадекватними; оцінка особистістю реакцій на предмети, об'єкти, ситуації інших людей; здатність визначати роль емоцій у житті людини; здатність виявляти емоції відповідно до ситуації або всупереч їй; здатність особистості контролювати свої емоції; здатність особистості розпізнавати й управляти емоціями інших людей; здатність особистості використовувати емоції для досягнення поставленої мети; рівень розвитку емоційної сфери можна вимірювати за конкретними методиками, про що свідчать експериментально перевірені психологічні дослідження; сам факт виділення в психологічній науці емоцій як особливого класу суб'єктивних переживань, відчуттів приємного чи неприємного ставлення людини до світу і до людей, до процесу й результату її практичної діяльності [4].

Отже, важке й суперечливе утвердження сутності емоційного інтелекту, необхідності пошуку дидактичної платформи щодо його розвитку в майбутніх педагогів вищої школи поступово привело до необхідності оновлення теоретичних і методичних засад підготовки майбутнього викладача до професійної діяльності та формулювання попередніх висновків.

**Висновки.** Постановка проблеми розвитку емоційного інтелекту в майбутніх викладачів університетів та ЗВО дало змогу виокремити головні завдання дослідження, виконання яких детерміновані метою цієї наукової роботи. Серед найбільш очевидних дослідницьких дій нами обрано такі:

– виявити тенденції в трансформації змісту праці сучасного науково-педагогічного працівника та з'ясувати сутність проблеми розвитку емоційного інтелекту майбутніх викладачів вищої школи;

– схарактеризувати емоційний інтелект викладачів вищої школи як освітній орієнтир та подати його у формі професіографічного конструкту;

– теоретично обґрунтувати й розробити модель підготовки майбутніх магістрів спеціальності “Педагогіка вищої школи” в аспекті розвитку емоційного інтелекту, що інтегрує необхідні й достатні педагогічні умови;

– експериментально перевірити ефективність моделі розвитку емоційного інтелекту майбутніх магістрів зі спеціальності “Педагогіка вищої школи”.

При цьому базовою гіпотезою дослідження щодо якісної підготовки майбутніх магістрів спеціальності “Педагогіка вищої школи” в аспекті розвитку високого рівня емоційного інтелекту є ідея про необхідність забезпечення таких організаційно-педагогічних умов:

– проектування базису педагогічної діяльності викладачів як інтенсивної людинопідтримувальної взаємодії під час аудиторної та позааудиторної навчальної роботи, результатом якої має стати вихід на автономні пізнавальні позиції з високим індексом самодостатності й готовності студентів до самостійної роботи;

– глибоке вивчення фізичної та психічної природи майбутнього магістра в процесі виконання творчих завдань на етапі адаптації до студентського життя;

– стимулювання емоційної самоідентифікації майбутнього магістра в процесі соціалізації та збагачення різних за напрямками освіти фахових субкультур;

– культивування соціально-ціннісної місії викладацької професії, зокрема в процесі викладання визначених дисциплін (“Основи педагогічної майстерності”, “Педагогічна техніка”, “Педагогічна та професійна психологія”);

– культивування суб’єктності майбутніх магістрів та інтенсифікація зворотного зв’язку між учасниками педагогічного процесу з використанням інформаційно-комунікаційних технологій;

– проектування й початок реалізації індивідуальної професійної траєкторії розвитку через втілення набутих потенцій у професійній діяльності як викладача з обов’язковим створенням рефлексивного середовища;

– стимулювання автономної емоційної поведінки через поступове розширення змісту фахового вдосконалення й самостійної роботи студентів засобами самоменеджменту;

– корекція неефективних психосоматичних і фахових стереотипів поведінки через насичення практичних занять та виробничих практик суттєвими ознаками розвиненого емоційного інтелекту.

#### **Список використаної літератури**

1. Гарднер Г. Структура розуму: теорія множественного інтелекту. Москва : Вільямс, 2007. 512 с.

2. Гоулман Д. Емоціональний інтелект / пер. с англ. А. П. Исаевой. Москва : АСТ : ХРАНИТЕЛЬ, 2008. 478 с.

3. Дерев’янка С. П. Емоційний інтелект як чинник соціально-психологічної адаптації особистості до студентського середовища : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Київ, 2009. 20 с.

4. Зарицька В. В. Емоційний інтелект: аналіз наукових теорій. *Теорія та практика сучасної психології* : зб. наук. пр. / редкол.: В. Й. Бочелюк (гол. ред.) та ін. Запоріжжя, 2010. Вип. 1. С. 16–20.

5. Ильин Е. П. Эмоции и чувства. Санкт-Петербург : Питер, 2007. 783 с.

6. Майер Д. Интуиция. Санкт-Петербург : Питер, 2009. 256 с.

7. Маслоу А. Г. Мотивация и личность / пер. с англ. А. М. Татлыбаевой. Санкт-Петербург : Евразия, 1999. 478 с.
8. Носенко Е. Л. Емоційний інтелект як одна із форм множинності проявів інтелекту. *Вісник Дніпропетровського ун-ту. Серія: Педагогіка і психологія*. 1998. Вип. 3. С. 3–10.
9. Орлов А. Б. Психология личности и сущности человека: парадигмы, проекции, практики : учеб. пособие для студ. психол. фак. вузов. Москва : Академия, 2002. 272 с.
10. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию: Становление человека / под общ. ред. и предисл. Е. И. Исепиной. Москва : Прогресс : Универс, 1994. 480 с.
11. Чеботарь А. И. Эмоциональный интеллект как основа успешности жизнедеятельности человека. *Вісник Дніпропетровського ун-ту. Педагогіка і психологія*. 1999. Вип. 4. С. 129–134.

Стаття надійшла до редакції 05.09.2017.

---

**Веритова О. С. Проблема развития эмоционального интеллекта будущих педагогов высшей школы**

*Статья посвящена презентации результатов аналитической работы по исследованию проблемы развития эмоционального интеллекта будущих педагогов высшей школы. Обоснована необходимость выявления тенденций в трансформации содержания труда современного научно-педагогического работника и выяснения сущности проблемы развития эмоционального интеллекта будущих преподавателей высшей школы. Охарактеризован эмоциональный интеллект преподавателей высшей школы как образовательный ориентир и обоснована необходимость его операционализации в форме профессиографического конструкта. Представлены авторские гипотезы организационно-педагогических условий развития эмоционального интеллекта у будущих преподавателей высшей школы в процессе магистерской подготовки (студенты специальности 011 “Образовательные, педагогические науки” (образовательная программа “Педагогика высшей школы”).*

**Ключевые слова:** будущий педагог высшей школы, эмоциональный интеллект, преподаватель, профессиональное образование.

**Veritova O. The Problem of the Developing of the Emotional Intelligence of Future High School Pedagogues**

*The article is dedicated to the presentation of the analytics results of the research work which aim is to identify the problem of the developing of the emotional intelligence of future high school pedagogues.*

*It is scientifically proved that the intensive rise of using information technology in many spheres puts on the agenda essential correction of adult professional education in this aspect.*

*It is shown that the practice of teaching of future Masters in “Pedagogics of Higher Education” demonstrates the downward trend of classroom cooperation between learners and teachers in favor of self-education.*

*The necessity of revealing the tendency in transformation of academic and teacher service, clarification the content of the problem of the developing of the emotional intelligence of future high school pedagogues are justified. The emotional intelligence of future high school pedagogues is characterized as an educational baseline and the necessity of its operationalization in job construct form is proved.*

*The article contains the experimental hypotheses about organizational and pedagogical conditions of the developing of the emotional intelligence of future high school pedagogues during Master degree training (Specialty 011 “Educational and pedagogical science” (education program “Pedagogics of Higher Education”).*

**Key words:** future high school pedagogue, emotional intelligence, teacher, professional education.